

УДК 811.133.1'27

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286195>

Г. І. Олефір

Київський національний лінгвістичний університет, Україна
e-mail: hanna.olefir@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0835-1104>

Л. В. Сидельникова

Київський національний лінгвістичний університет, Україна
e-mail: larysa.sydelnykova@knlu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7975-7935>

Н. Г. Філоненко

Київський національний лінгвістичний університет, Україна
e-mail: nataliia.filonenko@knlu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9674-1641>

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ КОДИ: РОЗВИТОК І ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ГОНОРАТИВІВ

Abstract

The article examines the historical development of the systems of secular, academic, ecclesiastical, professional, court and aristocratic honorifics of the French language and honorifics as components of this system, clarifies the forms of the main abbreviations and the conditions of honorifics functioning, reveals their abbreviations and describes typical cases of their use. The aim of the article is to generalize the rules for using correct honorifics in French linguistic culture in official communication cases. The research material comprises texts of business letters and documents from the official websites of governmental, religious and secular organizations of the francophone world countries. In the conducted research, we apply the structural research method, which led to the use of the distributive and component analyses. It is found that the use of honorifics is widespread in higher spheres of power, business environments, formal and traditional institutions, where special respect and politeness in communication is required. Honorifics are a special type of socially marked vocabulary, as they reflect hierarchical relationships and status roles in society. It is established that adequate honorifics are used in accordance with the communicative goal, and in specific situations the use of abbreviated forms is allowed or impermissible. The rules for the use of honorifics in French linguistic culture were formed during the development of the French-speaking society; they remain valid so far and are recommended to be followed, particularly in correspondence. Inadequate application of these rules violates the cultural and social codes of the French language and hinders the realization of the communicative goal. Prospects for research are determined by the area of socially marked vocabulary, specifically by issues of professional honorifics of the French language, for example, military honorifics.

Keywords: honorific system, honorific, sociocultural code, socially marked vocabulary, official business style, communicative goal, abbreviation, linguocultural code.

Анотація

У статті розглянуто історичний розвиток систем світського, академічного, церковного, професійного, придворного та аристократичного гоноративів французької мови і гонорифіків як складників цієї системи, з'ясовано форми основних скорочень, виявлено умови функціонування гонорифіків та їхніх скорочень, описано характерні випадки їхнього вживання. Мета статті – узагальнення правил вживання коректних гонорифіків у французькій

лінгвокультурі в ситуаціях офіційного спілкування. Матеріалом дослідження стали тексти ділових листів і документів з офіційних сайтів урядових, релігійних і світських організацій країн франкофонного світу. У проведеному дослідженні був застосований структурний метод дослідження, який зумовив використання дистрибутивного і компонентного аналізів. Виявлено, що застосування гонорифіків – поширене явище у вищих сферах влади, ділових середовищах, формальних і традиційних установах, де вимагається особлива ввічливість і шанобливість у спілкуванні. Гонорифіки є особливим видом соціально маркованої лексики, оскільки вони відображають ієрархічні відносини і статусні ролі в суспільстві. Встановлено, що відповідно до комунікативної мети вживаються адекватні гонорифіки, а в конкретних ситуаціях дозволено чи неприпустимо вживання скорочених форм. Правила використання гонорифіків у французькій лінгвокультурі сформувалися в процесі розвитку франкомовного суспільства, вони залишаються чинними і їх рекомендовано дотримуватися, зокрема в листуванні. Неадекватне застосування цих правил порушує культурні й соціальні коди французької мови і заважає реалізації комунікативної мети. Перспективи досліджень визначаються цариною соціально маркованої лексики, зокрема питаннями професійних гоноративів французької мови, наприклад, актуальних нині військових.

Ключові слова: гоноратив, гонорифік, соціокультурний код, соціально маркована лексика, офіційно-діловий стиль, комунікативна мета, скорочення, лінгвокультурний код.

Вступ. Для ефективного спілкування з представниками іншої культури недостатньо вивчити їхню мову, адже окрім опанування власне лінгвістичної системи, потрібно засвоїти культурні, соціальні й комунікаційні коди, без чого неможливо успішно інтегруватися в іншомовний територіальний, культурний і соціальний простір. Необхідно опанувати правила, які сприятимуть дієвому освоєнню нерідного простору, використанню сукупності культурних практик, усвідомленню соціального кодексу середовища та в цілому його етосу.

Знання соціокультурних і лінгвокультурних кодів є надзвичайно важливим чинником успішної комунікації. Невивчені правила невербальної комунікації здатні скомпрометувати особу, підірвати довіру до її слів, позаяк невербальний складник може переважити вербальний у процесі комунікації, особливо в межах ситуації офіційного спілкування. Інакше кажучи, зміст висловлювання стає неважливим, якщо найкращі висловлені наміри дискредитуються порушеними соціо- і лінгвокультурними комунікаційними кодами.

Неправильно оформлений лист, із некоректним уживанням скорочень, із помилками у світських, королівських, аристократичних, військових, церковних і духовних, академічних та інших гонорифіках, може отримати лише негативну оцінку про культурний рівень його автора і поставити під сумнів усі його слова. Передбачуване адресантом враження може не збігтися з реальним, його образ буде зіпсовано, а комунікація може виявитися невдалою, і через культурні розбіжності також (Amosy, 2010, p. 61).

Чинні коди світського звертання до осіб у французькій лінгвокультурі є, напевне, одними з найскладніших для засвоєння для іноземців загалом й українців зокрема. Наявна ціла низка, на перший погляд, доволі непростих правил використання гоноративів у французькій мові, серед яких світського, академічного, церковного, придворного, аристократичного у вигляді скорочень чи повному написанні з використанням малої або заголовної літер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістичні, зокрема й соціолінгвістичні, дослідження систем гоноративів і гонорифіків як складників цих систем у різних мовах лежать у площині перетину лінгвістики, соціології, антропології. Їх вивчали такі видатні вчені, як: І. Гофман – соціолог, один із засновників цього напрямку, П. Браун та С. Левенсон – соціолінгвісти, фундатори теорії ввічливості, К. Кербрат-Ореккіоні –

засновниця теорії вербальних інтеракцій, Ю. Шевельов – знаменитий український мовознавець-славіст.

Гоноративи французької мови вивчали такі науковці: лексикограф А. Ре – у сфері лексичних варіацій гонорифіків; лінгвісти Д. Менгено, Р. Амоссі, П. Шародо – в аспекті прагматики, Ж.-К. Анкомбр – у площині семантики та прагматики гонорифічних маркерів; Ж.-К. Мільнер – у плані вживання гонорифіків у різноманітних контекстах; Ж. Отье-Ревю – у річищі теорії вербальної інтеракції.

Сьогодні гоноративи французької мови вважаються репрезентантами категорії ввічливості, а гонорифіки належить до специфічного прошарку соціально маркованої лексики через їхню функцію вираження шанобливості та статусних чи ієрархічних відносин, адже соціально маркована лексика французької мови відображає соціальні, культурні та етнічні особливості французькомовної спільноти.

Метою цієї статті є узагальнення правил уживання коректних гонорифіків у франкомовній культурі в межах ситуації офіційного спілкування.

Предмет дослідження – становлення гоноративів і використання гонорифіків, зокрема академічних титулів, наукових ступенів та учених звань, церковних рангів, титулів духовних санів, придворних й аристократичних титулів у процесі історичного розвитку їхнього вживання.

Об'єкт дослідження – культурні й соціальні коди світських гоноративів, академічних титулів, наукових ступенів та учених звань, церковних рангів, титулів ввічливості і духовних санів, придворних й аристократичних титулів у межах ситуації офіційного спілкування.

Матеріалом дослідження є тексти ділових листів і документів, представлених на офіційних сайтах різних організацій країн франкофонного світу.

Виклад основного матеріалу. У сучасних дослідженнях із лексикології розмежовують поняття “гоноратив” і “гонорифік”. Так, “гонорифік – це слово або вислів, які включають у себе конотації гідності та поваги при звертанні до людини” (Миколюк, 2013, с. 174). Ці лексеми передують власному імені особи і є в системі французької мови складниками гоноративів, які зі свого боку представляють семантичну категорію, що призначена для висловлення ввічливості. Отже, гонорифік ми розглядаємо як особливе звертання, формулу ввічливості, яка передає повагу до особи за допомогою додавання до звертання посади (звання, титулу) в безпосередньому зверненні до людини або розповіді про неї. Формули ввічливості і звертання у французькій лінгвокультурі – фундамент для будь-якої інтеракції. Вони є, по суті, ритуальними та майже автоматичними засобами спілкування, які хоча й не можуть оцінюватися як вияв істинної щирості (De Oliveira, 2020, р. 6), однак їхнє ігнорування заважає досягненню комунікативної мети.

У наш час у франкомовній культурі найпоширеніші формули світського гоноративу – усім знайомі *monsieur* і *madame*. Світське звертання *monsieur* відоме із середини XIV ст.; у початковій формі *monsor* є зрощенням присвійного прикметника *mon* й іменника *sieur*, де останній і сам – скорочення шляхетського титулу *seigneur*. У XII–XIII ст. його вживання у звертанні засвідчувало нижчий статус і певні зобов'язання стосовно людини вищого соціального стану. У XVI ст. гонорифік *monsieur* є полісемічним титулом. Він став уживатися при звертанні як до сановного єпископа, так і до простого господаря будинку, а також до старшого брата короля. Поступово титул демократизувався і з кінця XVI ст. у словнику за авторством Ж. Ніко “*Le Thresor de la langue françoise, tant ancienne que moderne*” зафіксоване вживання цього гонорифіка у звертаннях до будь-якого чоловіка.

Його абрєвіатура “*Mr*”, поширена у французьких листах до кінця XVIII ст., нині повністю вийшла з ужитку і вважається помилковою. У сучасному франкомовному просторі “*Mr*” сприймається як скорочення від англійського *mister*. Понад те, у множині абрєвіатура “*Mrs*” відсилає до *mistress*, французькою *maitresse*, тобто “коханка”. Тоді як у французькій мові єдино можливе скорочення світського звертання *monsieur* – “*M.*”. Для множини *messieurs* визнаним скороченням є “*MM.*”. Крапка – обов’язковий і невід’ємний елемент цих скорочень.

Термін *mademoiselle*, яким ще не так давно офіційно послуговувалися при звертанні до молодої незаміжньої дівчини без титулу і звання, поволі зникає з ужитку. З 1970-х років його вживання регулярно оскаржувалося феміністичними рухами. Цей термін рекомендовано не використовувати в адміністративних документах із часу виходу відповідного циркуляру французького прем’єр-міністра н° 5575/SG від 21 лютого 2012 р., що було остаточно закріплено відповідним законом у 2014 р., яким затверджено вже чинну на той час практику вживати незалежно від віку особи єдине прийнятне світське звертання *madame*, яке раніше стосувалося заміжніх, овдовілих або розлучених жінок (Pierre-Brossolette, 2022, р. 29).

За межами ситуації офіційного спілкування використання гоноративу *mademoiselle* допускається для позначення неповнолітньої панянки або повнолітньої особи, яка наполягає на своєму статусі незаміжньої жінки. Усталена абрєвіатура для *mademoiselle* є “*Mlle*” і “*Mlles*” у формі множини.

Загальноприйнятим скороченням від світського гоноративу *madame* виступає “*Mme*” та “*Mmes*”, коли пані декілька. Ця формула звертання засвідчує вияв поваги і є результатом словоскладання присвійного прикметника *ma* й іменника *dame*, з латини *domina*, від *dominus*, “пан”, “господар”, “той, хто домінує”. Історично гонорифік *Madame* з великої літери був гоноративом, який знаменував імператриць, королев, принцес, усіх доньок суверена, навіть якщо вони не були одружені. Поволі використання цієї шанобливої формули поширилося для позначення або для звертання до жінок високого походження, знатних дам, дружин або дочок шляхти. За часів королівської влади гонорифік *Madame* був аристократичним титулом старшої доньки короля або дофіна, або дружини *Monsieur*, брата короля. У XVI ст. титул починає широко використовуватися у звертанні до черниць і дружин дрібних буржуа й ремісників гільдій. В останньому випадку цей гонорифік передував посаді або професійному заняттю чоловіка, які завжди вживалися у формі жіночого роду й стали моделлю для сучасних фемінітивів професій, посад, звань, кваліфікацій: *Madame l’abbesse*. *Madame l’ambassadrice*. *Madame la juge*. *Madame la mairesse*. *Madame la bouchère*. *Madame l’horlogère*.

Сьогодні *madame* є офіційним гонорифіком для позначення всіх жінок при згадці про них у розповіді в третій особі, у розмові з ними або при звертанні до них на письмі. Також *madame* називають господиню будинку, за аналогією з *monsieur*, господарем будинку. Якщо чоловік жінки помер, до неї звертаються *veuve*, з атестованим скороченням “*Ive*”.

Скорочені форми гонорифіків світських гоноративів “*M. / MM.*” “*Mme / Mmes*” або “*Mlle*” загалом використовуються перед прізвищем, дворянським титулом, посадою, службовим станом: *Aujourd’hui, Mme Brunot se rend au marché. Mmes Sapin et Leroux sont arrivées au dîner en avance. M. le secrétaire général de la mairie, Pascal Lacanaux, a signé deux nouveaux règlements. Demain, MM. Dupont et Laval, directeurs administratif et financier, seront en déplacement.*

Проте в листуванні, при прямому звертанні до відповідної особи, на конверті, на початку листа в привітанні й у прикінцевій формулі потрібно прописувати повну

форму світського гоноративу з великої літери, яка виступає традиційним маркером увічливості й поваги: *Madame, Monsieur. Chère Madame, cher Monsieur. Madame la Commissaire. Madame / Monsieur le Procureur de la République. Je vous prie de croire, Madame, Monsieur, en mes sentiments respectueux. Je vous prie d'agréer, Madame, Monsieur, l'expression de mes cordiales salutations. Veuillez agréer, Madame X / Monsieur X, l'expression de mes sentiments distingués. Je vous prie de bien vouloir agréer, Monsieur le Maire, l'expression de mes sentiments les meilleurs. Je tiens tout d'abord à vous remercier, Monsieur le Président, de votre accueil chaleureux. Je vous prie de croire, Monsieur / Madame le Recteur, en l'assurance de mes respectueuses salutations.*

Заголовна літера свідчить про гречність, поважне ставлення, по суті замінюючи ім'я адресата. *Madame, Monsieur* також пишуться з великої літери, коли вони починають рядок, наприклад, в адресі, у підписі або на візитівці.

Натомість *madame, monsieur* пишуть із малої літери, зокрема, якщо за цими лексемами слідує ім'я людини, до якої не звертаються прямо: *Il a parlé de mon dossier à madame Laura Meunier. Envoyer votre courrier à l'attention de monsieur le président du conseil d'administration.* Мала літера використовується також при позначенні особи без згадки власного імені: *Le vieux monsieur lui a demandé l'heure. J'ai parlé à madame votre mère cet après-midi. Si ces messieurs veulent bien me suivre... Si madame veut me donner le bras, je la conduirai dans le jardin.*

Автори французьких словників не поспішають вносити у них скорочення академічних титулів, наукових ступенів та вчених звань, хоча окремі з них функціонують протягом століть. Лише *Le Petit Larousse* засвідчив скорочення “Dr” та “Drs” для *docteur(s)*. Однак вживана без додаткової конкретизації лексема *docteur* і її аббревіатура застосовуються у франкомовній культурі тільки до дипломованих лікарів, стоматологів і ветеринарів. Для позначення власників університетського докторського ступеня використовують гоноративи *M. (monsieur) ou Mme (madame)*. У списках учасників наукових симпозіумів, колоквіумів, семінарів, конференцій тощо за потреби зазначення вчених звань, наукових ступенів або займаних посад послуговуються специфікованими аббревіатурами “Ph. Dr.”, “Litt. Dr.”, “Dr. ès L.” і т.ін., які ставляться після власного імені особи.

Скорочення “Pr” ou “Prs” усе частіше офіційно замінюють термін *professeur(s)* для підкреслення академічного стану викладачів університету з науковим ступенем і вченим званням. “Pr” та “Dr” у Франції досі не мають визнаних фемінізованих форм, які натомість широко використовуються в Канаді, Бельгії та Швейцарії у вигляді *docteure* та *professeure* з відповідними скороченнями “Dre”, “Dres” та “Pre” чи “Pres”.

Абревіатури “Me” та “Mes” входять до системи професійних гоноративів і позначають *maître(s)*, тобто особу, яка практикує такі юридичні професії: адвокат, повірений у справах, нотаріус, судовий виконавець, присяжний оцінник, судовий агент та судовий ліквідатор. Скорочення “Aud.” вживається для шанобливого звертання до *auditeur*, особи, яка провадить аудиторську діяльність: незалежна позаповідомча перевірка бухгалтерської та фінансової звітності економічних суб'єктів. Абревіатура “Arch.”, *architecte* використовується в силу звичаїв для гречного звертання до особи, яка має диплом архітектора і зареєстрована в спілці архітекторів.

У Бельгії особа, що має диплом інженера-будівельника, “*ingénieur civil*”, або інженера-агронома, “*ingénieur agronome*”, позначається скороченням “Ir”. Абревіатура “Ing.” застосовується щодо особи з академічним станом промислового інженера, “*ingénieur industriel*”.

На письмі, у листуванні, службові й академічні стани, наукові ступені та вчені звання зазвичай пишуться з малої літери, але ніколи не скорочуються: *Je vous prie*

d'agréer, docteur, l'expression de mes salutations distingu es. Veuillez agréer, docteur, l'expression de ma considération distingu e. Je vous prie d'agréer, cher/ chère maître, l'expression de mes sincères salutations. Je vous prie d'agréer cher auditeur, l'expression de mes respectueuses salutations.

Надзвичайно кодованими формули звертання стали у світі кліру. Так, гонорифік *Sa Sainteté*, що також використовується у вигляді *Votre Sainteté*, є формою шанобливого звернення до найвищих церковних сановників у християнському світі. Титул походить від латинського іменника *sanctitas* “святість”, який, зі свого боку, – від *sanctus* “святий”. У католицизмі спершу це було формулою гречного звернення до всіх єпископів, але, починаючи з VII ст., у такий спосіб стали звертатися лише до пап. Набувши устояної скороченої форми “S.S.”, цей гонорифік із початку пізнього середньовіччя застосовується до католицьких пап і православних патріархів: *Les pièces en euros sont frapp es à l'effigie de Sa Sainteté le pape Jean-Paul II, Souverain de l'état de la Cité du Vatican.*

Церемоніальний титул “Ваша Святість” офіційно використовується в міжнародному дипломатичному протоколі щодо представників верховних церковних рангів незалежно від їхньої належності до богословського вчення, доктринальної течії, філософської напрями: *Sa Sainteté le pape Benoît XVI a souligné deux jours plus tôt que l'option militaire n'était pas une solution. En effet, elle fut pr sid e par le Pape, mais en présence de Sa Sainteté le Patriarche  cum nique Bartholomeos de Constantinople.*

Звертання *Monseigneur*, утворене зрощенням присвійного прикметника *mon* і іменника *seigneur*, зафіксоване в різних джерелах XII–XIII ст. Воно трапляється також у варіанті окремого написання присвійного прикметника й іменника *mon seigneur* у значенні “супровідний ранг перед іменем святого”, пізніше *monseigneur* – задля підкреслення супровідного високого рангу особи серед духовенства. Його скороченням є форма “Mgr” в однині й варіант “Mgrs.”, *Messeigneurs* для групи архієпископів або єпископів. Сан єпископа також може позначатися “S.Exc.”, скороченням від почесного титулу *Son Excellence*. Титул “Ваша Екселенція”, або “Ваша Превелебність”, зазначається в міжнародному дипломатичному протоколі: *Son Excellence (Monseigneur) Joan-Enric Vives i Sic lia,  v que d'Urgell, coprince d'Andorre.*

Гонорифік *Son Excellence*, у скороченій формі “S.Ex.”, є також і почесним титулом, яким відзначають у Франції послів і маршалів. Як скорочення “S.E.”, *Son Excellence*, “Його Високоповажність” вживається в наш час щодо всіх чинних президентів, глав урядів, членів урядів іноземних держав у ранзі міністра та послів за межами держави, яку вони представляють: *Son Excellence (Monsieur) Emmanuel Macron président de la République Française. Discours de Son Excellence Monsieur X, Premier Ministre, Chef du Gouvernement, à l'occasion de la Cérémonie d'ouverture de la réunion des Ministres de l'Industrie et du Développement Economique de l'Union Africaine. Je remercie Son Excellence Monsieur l'Ambassadeur X.* Також це є формою звертання іноземних дипломатів до глави держави й уряду на території країни, у якій вони перебувають. Натомість у своїй країні або від своїх співвітчизників посол не може бути удостоєний такого звертання, адже цей почесний титул належить главі держави.

Гонорифік *Son Excellence*, “Його Екселенція”, також використовується як загальна форма звернення до всіх керівників авторитетних міжнародних організацій, керівників дипломатичних місій ООН, офіційних представників Генерального Секретаря ООН, постійних представників ОБСЄ, Європейського Союзу тощо в різних країнах і суддів Міжнародного Суду.

З кінця пізнього середньовіччя почесним титулом-звертанням до кардиналів є *Son  minence*, у скороченні “S. m.”, який походить від латинського іменника

eminentia, утвореного на основі дієслова *eminere* “перевершувати, перевищувати” і буквально означає “високий ступінь піднесення, вищість над кимось або чимось”. При безпосередньому спілкуванні прямим звертанням до кардинала виступає формула *Monsieur le Cardinal*, тоді як при непрямому зверненні, зокрема в листах, вживається гонорифік *Votre Éminence*, “Ваша Ясновельможність” або “Ваше Високопреосвященство”. *Son Éminence Monsieur le Cardinal Lubomyr Husar, chef de l'Église catholique grecque ukrainienne a visité les bureaux de la CECC le 13 février. Son Éminence M. le cardinal Jean-Pierre Ricard, archevêque de Bordeaux, président de la Conférence des évêques de France.*

Слід зазначити, що формула *Son éminence*, “Його Емінінція”, використовується також у дипломатичних протоколах для звертання до очільників і членів уряду іноземних держав, а також для титулування окремих посад: *La délégation du CCG était dirigée par Son Éminence Youssuf Bin Alawi Abdullah, ministre des affaires étrangères d'Oman et président du conseil des ministres du CCG. Le secrétariat du CCG était représenté par son secrétaire général, Son Éminence Sheikh Jamil al-Hejailan.*

Звертання *frère* в християнському світі позначає чоловіка, який вважається членом християнської родини. Його аббревіатурою є “F.”; тут ідеться про особу чоловічої статі, яка дотримується правил статуту релігійного ордену та виконує приписи й вимоги для ченця або послушника в монастирі. Звертання *sœur* стосується особи жіночої статі, яка дотримується правил статуту релігійного ордену та виконує приписи й вимоги для черниці або послушниці в жіночому монастирі, абатстві, домі пріора або допомагає кюре в церкві. Скорочено це форма “Sr”, однак це звертання не можна вважати гонорифіком.

Ввічливим звертанням до католицького священника є *père*, “P.” скорочено. У повній формі вживається мала літера, оскільки велика буква слугує посиланням до *Père de l'Église*, тобто до одного із чотирьох видатних богословів перших століть християнства, відомих як Отці католицької церкви. Гонорифік “RP” є скороченням від *révérend père*, особи, яка виконує функції священника парафії, абата, пріора, ігумена або настоятеля чоловічого монастиря. Запозичене від латинського прикметника *reverendus*, “високоповажаний, високошанований, преподобний”, слово *révérend* стало почесним титулом превелебності, який відзначає особливі заслуги монаха або монахині. Коли преподобних отців декілька, то вони позначаються як “RR PP”.

Варіант жіночого роду *mère* слугує для звертання до ігумені жіночої обителі, настоятельки жіночого монастиря, або абатиси. Аббревіатурою виступає “M.” та “RM” або “Re.M.” для *révérende mère* в однині й “RR MM” у множині.

У листуванні гонорифіки церковних чинів і духовних санів священнослужителів ніколи не скорочуються і пишуться з великої літери на знак шанобливого ставлення: *J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect, de Votre Sainteté, le très humble et dévoué serviteur. Je vous prie d'agréer, très Saint Père, l'expression de mon immense et profonde dévotion. Je vous prie d'agréer, Monseigneur l'évêque, l'expression de ma respectueuse et sincère dévotion. Daignez, Votre Excellence, agréer l'expression de ma très respectueuse considération. Veuillez agréer, Monsieur le Cardinal, l'expression de mon plus profond respect. Daignez, Votre Éminence, agréer l'expression de mon très profond respect. Je vous prie d'agréer, Monsieur l'abbé, l'expression de mon respectueux souvenir. Je vous prie d'agréer, mon Révérend Père, l'expression de ma respectueuse et sincère considération. Je vous prie d'accepter, ma très Révérende Mère, l'expression de ma considération respectueuse. Je vous prie d'agréer, Ma Sœur, l'hommage de mon profond respect. Je vous prie d'agréer, Mon Frère, l'expression de mes sentiments respectueux.*

Історично аристократичні титули знаті походять від роду занять осіб при владі (управлінських, військових, юридичних, почесних при королівському дворі), делегованих їм правлячим сувереном. У феодальному суспільстві титул відповідав одноосібному володінню відповідними земельними угіддями (феод) і владними правами на цій території над її мешканцями (сервами), які закріплювалися за герцогством, маркізатом, графством, віконтством, баронатом і користувалися захистом із боку їхнього сеньйора (збірний титул західноєвропейської шляхти). Кожен сеньйор був зв'язаний повинностями й обов'язками васала перед своїм сюзереном, завершуючи монархом. Шляхетські титули вимагали королівського або папського дарування.

З часом аристократичні титули вибудувалися в певній ієрархії і, втративши своє історичне сановне значення владного управління, стали почесними званнями знатного походження роду. До них додалися церемоніальні гонорифіки для суверенів, які різняться залежно від країни: *Son Altesse Impériale*, *Son Altesse Royale*, *Son Altesse Sérénissime*, *Son Altesse*, *Votre Grâce*, *Monseigneur*.

Ієрархія французьких аристократичних титулів має такий вигляд: королівський принц, ерцгерцог, принц, герцог, маркіз, граф, віконт, барон, шевальє (аристократ без родового титулу, який належав до лицарського ордену, сір).

“S.M.” є засвідченою скороченою формою від *Sa Majesté*, почесний гонорифік монархів, які здійснюють функції короля або королеви, іноді з уточненням *Sa Majesté Royale*, скорочено “S.M.R.”. Гонорифік *Sa Majesté Impériale* вшановує монархів, які виконують функції імператора або імператриці, і записується “S.M.I.”.

Son Altesse – визнане шанобливе звертання до принців і принцес королівської крові, а також другорядних членів родини правлячих монархів та князівських родів Європи; скорочується як “S.A.”. Варіант “S.A.I.”, для *Son Altesse Impériale*, застосовується до принців і принцес з імператорської сім'ї. Формула “S.A.R.”, *Son Altesse Royale*, використовується щодо членів правлячої королівської сім'ї та для Великого герцога Люксембургу. Скорочений гонорифік “S.A.S.”, *Son Altesse Sérénissime*, відзначає суверенних князів Князівств Монако і Ліхтенштейну. При звертанні до кількох осіб одразу початкові літери титулу гречності подвоюються: “L.L.A.A.” для *Leurs Altesses* та “L.L.A.A.R.R.” для *Leurs Altesses Royales*.

Наведені гонорифіки чинні в міжнародному дипломатичному протоколі, в їхній повній або скороченій формі залежно від конкретного випадку.

Аристократичний гоноратив з'являється у французькій мові у X ст. Аристократичні титули *duc*, особи, що наділена владними повноваженнями над герцогством або успадкувала цей титул від предка, і його жіночий варіант *duchesse* ніколи не скорочуються. Походження цього дворянського титулу сягає часів Римської імперії. В епоху франкського правління були засновані великі командорства під назвою “герцогство”, до складу яких входили кілька графств. Герцог від імені суверена здійснював на цих землях військову й судову владу. За часів Капетингів влада герцогів над певними територіями поволі слабшала, тоді як королівська влада зростала і зміцнювалася, а владний титул герцога поступово став просто дворянським титулом.

Marquis – аристократ, наділений владою управління маркізатом або спадкоємець титулу від предка, скорочується на письмі “Mis” та “Mise” для *marquise*. Маркіз був воєначальником, відповідальним за оборону та адміністрування прикордонного регіону, званого марш або маркізат. Таке стратегічне і небезпечне географічне положення регіонів під їхньою прямою відповідальністю надавало в ті часи маркізам своєрідну перевагу над графами. Це верховенство закарбувалося в

ієрархії аристократичних титулів. Ще за правління Генріха IV численні королівські коханки також отримали придворний титул маркізи, який дозволяв їм бути офіційно представленими при королівському дворі.

Похідне від латинського *comes*, “компаньйон”, *comte* позначає в наш час дворянина, чий титул, пожалуваний сувереном або отриманий у спадок, знаходиться між титулами маркіза і барона. Його скорочена форма – “*Cte*” та “*Ctesse*”, для його жіночого еквівалента *comtesse*.

Лексема *comte* позначала високого сановника королівства, який зазвичай отримав від короля право цивільного або військового командування, аристократа, відповідального за управління провінцією. Ставши в середні віки сюзереном своєї провінції, граф отримав королівські регалії на цій території: йому належали вища судова влада, право карбувати гроші, право вести війни, жалувати дворянські титули.

Аристократичний титул *vicomte* має офіційне скорочення “*Vte*” та “*Vtesse*” для його жіночого варіанта. Віконт був при Каролінгах заступником графа (*vice-comte*). Це був або молодший син графа, або офіцер, якому доручали виконувати управлінські обов’язки графа в другорядних містах провінції чи здійснювати судочинство. Його також називали *lieutenant d’un comte*, тобто “заступник графа”. Коли землеволодіння стали спадковими, віконті закріпили свою владу на територіях, за які вони відповідали разом із графами. Ці землі стали справжніми вотчинами, позбулися графської влади й отримали назву віконтства.

Baron – середньовічний шляхетський титул, що походить від германського *baro* “вільна людина” або “воїн” та має скорочення “*Bon*”. Цей гонорифік згодом набуває значення “великий сеньйор королівства”, титулований барон знаменував “васала з високої знаті”, який отримав свої землі безпосередньо від короля. З кінця раннього середньовіччя ця лексема починає також позначати “хоробру і доблесну людину”. У пізньому середньовіччі цей аристократичний титул втратив свою вагомість і барон стає лише володарем баронату, землеволодіння, що включало кілька вотчин. У наш час титул характеризує спадкового дворянина або просто того, у чий власності є землеволодіння, що дає право на цей титул, тобто баронат. Його відповідник у жіночому роді *baronne*, у скороченні – “*Bonne*”.

Chevalier – особа, що була посвячена в лицарі або успадкувала цей титул від предка. Його офіційним скороченням виступає “*Cher*”. Завдяки середньовічним літературним творам лицарі стали асоціюватися із честю, хоробрістю, вірою і поняттям куртуазної любові. Слово походить від латинського *caballarius*, від якого походять слова “кавалерія” і “кавалер”. У будь-якому випадку лексема відрізняє знатного лицаря, який б’ється верхи на коні, від селянина, солдата піхоти або артилериста. Форми жіночого роду для цього гонорифіка немає.

У наш час аристократичні титули стали самостійними титулами, навіть ті, що використовувалися при королівському дворі та в юридичних документах. На письмі ці гонорифіки скорочуються у разі, якщо за ними згадується сановний титул особи та її ім’я: *S.M. le roi Philippe VI, roi d’Espagne. S.A.R. le prince de Galles*. Завжди можна використовувати написання титулу без скорочень, це знак особливої поваги. Ці гонорифіки не скорочуються при безпосередньому звертанні до самої людини і, відповідно, в адресі або в звертанні в листі. Іменники, присвійні або означальні прикметники як складники гонорифіків завжди пишуться з великої літери: *La foule se pressait sur le passage de Sa Majesté. Leurs Altesses Royales visiteront l’exposition technologique. Par contre, les titres de noblesse prennent la minuscule initiale: le roi de Suède, le duc de Saint-Simon, Sa Majesté la reine*.

Прикметник або дієприкметник, який належить до гонорифіків *Sa Majesté, Son Excellence* чи *Sa Sainteté*, ужитих окремо, без імені, узгоджується з присвійним прикметником, який у французькій мові завжди жіночого роду, навіть якщо титулована особа чоловічої статі: *Sa Majesté est souffrante, elle vous recevra demain. Votre Altesse est trop bonne. Sa Sainteté est en voyage à l'étranger; elle a un horaire très chargé.* Натомість якщо за гонорифіком уживається іменник на позначення сану і вони утворюють нерозривну єдність, узгодження робиться по моделі чоловічого роду: *Sa Majesté le roi est absent. Sa Sainteté le pape est arrivé hier.*

Оскільки в наш час дворянство у франкомовній культурі нікуди не зникло, хоча й стало менш показним, формули ввічливості, що використовуються для звертання до аристократів у листуванні, зберігаються і титули гнечності ніколи не скорочуються: *Je vous prie de bien vouloir croire, Mon Altesse Royale, en l'assurance de mes respectueuses et honorables salutations. Je vous prie de bien vouloir croire, Mon Altesse Sérénissime, en l'assurance de ma considération. Je vous prie de croire, cher prince / chère princesse, en l'assurance de ma plus haute considération. Je vous prie de bien vouloir agréer, Madame la duchesse / Monsieur le duc, en l'expression de mes plus respectueuses salutations. Je vous prie de bien vouloir croire, cher comte / chère comtesse, en l'assurance de ma considération. Je vous prie de bien vouloir agréer, Madame la baronne / Monsieur le baron, l'expression de mes honnêtes et respectueuses salutations.* Отже, якщо скорочення у формулах звертання покликані економити час, запобігти орфографічній помилці та дещо розчинити монотонний текст, то їхнє вживання далеко не завжди є дозволеним або доречним.

Висновки. Система гоноративів французької мови достатньо розгалужена, вона розвивалася протягом багатьох століть і відображає соціальні, історичні та культурні зміни у французькому суспільстві, а отже, є частиною системи лінгвокультурних кодів. Вивчення розвитку цієї системи дозволяє краще розуміти культурні та соціальні контексти франкофонних країн. Використання скорочень гонорифіків вимагає уважного ставлення, оскільки підпорядковується чітким приписам. Хоча ці правила і здаються дещо застарілими, адже сформувалися в процесі історичного розвитку франкомовного суспільства, вони залишаються чинними і їх слід беззастережно дотримуватися, і в листуванні також.

Хибне вживання порушує лінгвокультурні й соціальні коди французької мови і шкодить реалізації комунікативної мети, особливо в межах ситуації офіційного спілкування.

Перспективи досліджень окреслені цариною соціально маркованої лексики, зокрема питаннями професійних гоноративів французької мови, наприклад, актуального нині військового. Перспективним також ми вважаємо порівняльне і перекладознавче дослідження гоноративів у різних мовах і культурах, що уможливить виявлення їхніх спільних рис та відмінностей.

ЛІТЕРАТУРА

- Миколюк, О. А. (2013). Функціонування гоноративу в комунікативній культурі британців. *Науковий вісник ЧНУ ім. Лесі Українки. Сер. "Філологічні науки. Мовознавство"*. 18(267). 172–176.
- Amossy, R. (2010). *La Présentation de soi : ethos et identité verbale*. Paris : P.U.F.
- De Oliveira, R. (2020). Une approche socio-pragmatique du dys/fonctionnement du rituel des salutations en français. *SHS Web of Conferences* 8: 01011. <http://dx.doi.org/10.1051/shsconf/20207801011>.

Pierre-Brossolette, S. et al. (2022). *Guide pratique pour une communication publique sans stéréotypes de sexe*. 76.
https://www.haut-conseil-egalite.gouv.fr/IMG/pdf/guide_egacom_sans_stereotypes-2022-versionpublique-min.pdf

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

Dictionnaire de l'Académie française <https://www.dictionnaire-academie.fr/>

Le Robert

<https://dictionnaire.lerobert.com/>

Larousse

<https://www.larousse.fr/>

Nicot, J. (1606). *Le Thresor de la langue françoyse, tant ancienne que moderne*.
P : D. Douceur

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50808z/f3.item>

TLFi : Trésor de la langue Française informatisé

<http://www.atilf.fr/>

REFERENCES

Mykoliuk, O. A. (2013). Funktsionuvannia honoratyvu v komunikatyvni kulturi brytantsiv. *Naukovyi visnyk SNU im. Lesi Ukrainky. Ser. "Filolohichni nauky. Movoznavstvo"*. 18(267). 172–176.

Amossy, R. (2010). *La Présentation de soi : ethos et identité verbale*. Paris : P.U.F.

De Oliveira, R. (2020). Une approche socio-pragmatique du dys/fonctionnement du rituel des salutations en français. *SHS Web of Conferences* 8: 01011.

<http://dx.doi.org/10.1051/shsconf/20207801011>.

Pierre-Brossolette, S. et al. (2022). *Guide pratique pour une communication publique sans stéréotypes de sexe*. 76.

https://www.haut-conseil-egalite.gouv.fr/IMG/pdf/guide_egacom_sans_stereotypes-2022-versionpublique-min.pdf

LEKSYKOHRAFICHNI DZHERELA

Dictionnaire de l'Académie française <https://www.dictionnaire-academie.fr/>

Le Robert

<https://dictionnaire.lerobert.com/>

Larousse

<https://www.larousse.fr/>

Nicot, J. (1606). *Le Thresor de la langue françoyse, tant ancienne que moderne*.
P : D. Douceur

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50808z/f3.item>

TLFi : Trésor de la langue Française informatisé

<http://www.atilf.fr/>

Дата надходження до редакції 22.04.2023

Ухвалено до друку 22.06.2023

Відомості про авторів

<p>Олефір Ганна Іванівна,</p> <p>старший викладач кафедри романської і новогрецької філології та перекладу, Київський національний лінгвістичний університет</p> <p>e-mail: hanna.olefir@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>перекладознавство, теорія усного перекладу, теорія художнього перекладу, теорія перекладу медійних текстів, лінгвостилістика, соціолінгвістика, культурні коди</p>
<p>Сидельникова Лариса Вікторівна,</p> <p>доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іспанської та французької філології, Київський національний лінгвістичний університет</p> <p>e-mail: larysa.sydelnykova@knlu.edu.ua</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>історія французької мови, історія лінгвістичних учень, орфографія і графіка, символізм літерних знаків</p>
<p>Філоненко Наталія Георгіївна,</p> <p>доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської і новогрецької філології та перекладу, Київський національний лінгвістичний університет</p> <p>e-mail: nataliia.filonenko@knlu.edu.ua</p>		<p>Сфера наукових інтересів:</p> <p>синтаксис художнього тексту, семантичний синтаксис, функціональний синтаксис, синтаксична стилістика, когнітивний синтаксис, теорія художнього перекладу, лінгвосинергетика, літературна семіотика, культурні коди</p>